

Solc 9, un manual de literatura catalana entre la tradició i la modernitat

Fa trenta anys sortia el primer manual de literatura catalana per a Batxillerat després de la dictadura franquista i dins ja de la restaurada Generalitat. *Solc*, escrit per quatre alumnes del Dr. Joaquim Molas, serví per establir un cànon literari per a l'educació a Catalunya, tant d'autors com de textos. D'altra banda, el manual incorporava per primera vegada exercicis o activitats per llegir a fons els textos i relacionar-los amb el context.

Han estat moltes les generacions que han conegut autors i llegit obres de la literatura catalana gràcies al *Solc*. Però els temps canvien i des de 1980 s'han succeït diferents lleis educatives en el nostre país, sense abandonar el plantejament historicista en l'ensenyament de la literatura al Batxillerat, tot i la considerable retallada d'hores. També s'han produït avenços en l'enfocament didàctic de la literatura i notables progressos en el coneixement de la literatura catalana. Tots aquests elements han fet necessari un nou manual que ara es presenta amb el nom de *Solc 9*.

Segons la contraportada, el plantejament del nou llibre té com a trets diferencials 1) abordar la literatura des de la més estricta contemporaneïtat, 2) actualitzar els coneixements sobre la literatura catalana, 3) oferir una gran varietat de textos tant de literatura catalana com d'universal, 4) oferir recursos didàctics a través d'Internet i 5) constituir-se com una eina oberta gràcies al web de l'editorial.

Efectivament, si posem de costat els dos manuals, de seguida es fan paleses les diferències. En primer lloc, les il·lustracions, els colors, el disseny i el paper de *Solc 9* s'adiuen al que és habitual avui en dia en qualsevol llibre de text i d'aquesta manera faciliten l'apropament de l'estudiant a l'obra. Pel que fa al contingut, també es perceben diferències importants: la primera és l'alleugeriment del text dels capítols, tant per la llargada com per la redacció, en general més sintètica i més acostada a la capacitat comprensiva de l'alumnat a qui va adreçada. A això caldria afegir l'eliminació d'alguns autors (com Anselm Turmeda, Pere Serafí, el baró de Maldà, Marià Vayreda, Joaquim Folguera, Miquel Llor o Carles Soldevila entre molts d'altres) per centrar el protagonisme en aquells que figuren en el temari de Batxillerat proposat pel Departament d'Educació de la Generalitat. La segona és la substitució dels comentaris de text que hi havia en la majoria de capítols de l'antic *Solc* per una gran varietat de textos. I la tercera seria l'augment del nombre d'exercicis, a part de l'existència d'activitats complementàries en el web.

Fins aquí el resultat d'una anàlisi molt externa. Però ens cal anar més a fons per veure fins a quin punt les innovacions anunciades en la presentació són reals. Per fer-ho tindrem en compte els tres pilars del llibre: els capítols (el contingut), els textos i els exercicis.

Pel que fa a l'**organització**, el llibre s'ha dividit en cinc parts o blocs: "De l'Edat Mitjana a la Il·lustració", "La Renaixença", "El Modernisme", "Del Noucentisme endavant" i "Des de la Guerra Civil fins a l'actualitat". D'aquesta manera, compleix amb les orientacions del Departament d'Educació que en les orientacions curriculars diu que cal centrar-se en els segles XIX i XX. Cadascuna de les parts té un capítol introductor amb l'objectiu de donar les claus històriques de l'època, de fixar el pensament literari del període i de relacionar la producció literària catalana amb l'europea. Cal dir que aquests capítols van molt bé per situar l'estudiant però de vegades es fan massa densos, com succeeix en el de la primera part, que abraça cinc segles, ja que les interrelacions que s'hi ofereixen –d'altra banda molt interessants i un bon model de resum– creiem que són de difícil comprensió per a segons quins estudiants.

Si entrem en el **contingut** de cada capítol, cal dir que, en general, tenen una bona mida i són remarcables els petits resums o *abstracts* que els precedeixen, així com la insistència a parlar de la recepció de les obres no només al nostre país sinó en el context europeu. Alguns apartats, però, també es ressenten d'un excés de síntesi i d'un cert atapeïment, com el capítol titulat "Del Renaixement a la Il·lustració". És de destacar, però, que el discurs s'intenta acostar al màxim als destinataris, no només pel fet d'estar escrit amb una prosa àgil i fluïda, sinó també per plantejar algunes qüestions d'una manera molt propera a la mentalitat d'avui dia, com és el cas de les explicacions sobre la moral que predicava sant Vicent Ferrer. En aquest sentit, hi ha capítols que gairebé han estat plantejats temàticament, com ara el que es dedica a "Joan Roís de Corella, Jaume Roig i Isabel de Villena", el qual gira al voltant de la misogínia i el paper de la dona en aquella època. Tant el tema com la inclusió d'Isabel de Villena (que no apareix en el temari de Batxillerat del Departament) es fan ressò de propostes didàctiques que ja fa anys intentaven compaginar l'enfocament històric amb el temàtic, com és el cas dels *Itineraris de literatura* (València: Ed. Tàndem, 1993) de Díaz, Doménech i Navarro. També és lloable l'intent d'incloure dins del cànon literari el màxim d'escriptores, malgrat que la història de la literatura ha estat la que ha estat i que, per tant, hi hagi molts més homes que no pas dones. Així, també trobem incloses Maria Antònia Salvà a l'Escola Mallorquina o Rosa Leveroni, i Clementina Arderiu entre els poetes dels anys trenta del segle XX.

En general creiem que el Bloc I respon més que les altres parts als criteris que els autors destaquen del *Solc 9*: mirada des de la contemporaneïtat, actualització dels coneixements, perspectiva europea, etc. Podríem dir que la informació que es proporciona a les parts dedicades als segles XIX i XX és més estàndard i no tan mesurada. En haver-hi molts més autors, s'ha anat més a la convenció d'explicar la vida i l'obra que no pas a fer l'esforç d'explicacions genèriques o a seleccionar la informació més rellevant. D'altra banda, no

sempre han resultat equilibrats els discursos sobre els diferents autors i obres, especialment pel que fa a l'espai dedicat a cadascun. Un cas que crida l'atenció és l'espai dedicat a *Solitud* de Victor Català (un paràgraf de nou línies) en comparació al *d'Els sots feréstecs* de Raimon Casellas o *Josafat* de Prudenci Bertrana (una pàgina i mitja cadascun). De manera semblant trobem excessiu l'espai dedicat a Miquel Martí i Pol (dues pàgines) per davant d'una única pàgina per a Joan Vinyoli o Vicent Andrés Estellés. També, dins d'alguns autors, hi ha parts de la seva producció que ni s'esmenten (com la crítica literària en Carles Riba) o ho són molt mínimament.

En un altre aspecte, hi ha afirmacions dins del manual que estan poc contrastades o justificades i que no ens sembla que provinguin d'una actualització de coneixements. És el cas de la frase "L'any 1947 Foix publica un llibre de setanta sonets avantguardistes, *Sol, i de dol [...]*", quan tota la crítica ha insistit a veure en aquesta obra una barreja de classicisme i avantguardisme. O la cronologia de la darrera etapa del bloc anomenat "De la Guerra Civil fins a l'actualitat": 1970-1985. Per què aquest acabament al 85? No hi ha justificació de la cloenda de l'etapa en aquesta data ni tampoc hi ha cap indicació sobre com ha continuat la literatura fins als nostres dies. D'altra banda, en això veiem una contradicció amb el títol de l'apartat i també amb els propòsits de la presentació. Segurament el fet de no incloure cap autor viu respon al criteri del departament d'Educació de no arribar a l'estricta contemporaneïtat, imposició que ens sembla absurda i és de doldre, perquè no permet al professor aprofitar recursos, webs i obres mitjançant les quals aconseguiria millor alguns dels propòsits desplegats en el mateix decret curricular: "Els períodes anteriors seran vistos en funció d'una bona comprensió de les produccions contemporànies".

Pel que fa als **textos** inclosos al darrere de cada capítol, hem de dir que la selecció és molt bona i sobretot justificada. Estan molt lligats a les explicacions, de manera que a mesura que llegim el discurs expositiu, trobem referències que ens conviden a llegir un text relacionat amb allò que s'està explicant. Però no són només bons exemples, sinó que també serveixen per a activitats ben variades en l'apartat d'exercicis. D'altra banda, de vegades, en aquests també podem trobar altres fragments d'obres que no s'han vist o bé, en alguna ocasió, se'ls indica que busquin un text determinat (com passa amb "La bufetada" de Narcís Oller). En aquest cas, ja està bé que l'alumnat aprengui a buscar bibliografia, però potser hagués estat bé donar la referència bibliogràfica o indicar d'una manera més precisa on es pot trobar el text, ja que, si no, l'estudiant pot "naufregar" fent cerques a "google".

En aquest apartat dels textos, voldríem destacar la presència de textos col·laterals de crítics o bé d'altres literatures que ajuden en gran mesura a entendre el fragment en relació als seus coetanis o bé a les seves fonts

d'inspiració. Seria el cas, entre molts exemples, d'un fragment de Bernat de Gordó (*Lilium medicinae*) en relació a Ausiàs March, de Christine de Pisan (*La ciutat de les dames*) en relació a Isabel de Villena o d'Ovidi o Guido delle Colonne en relació al *Tirant lo Blanc*.

Finalment, passem als **exercicis** o la part didàctica, que és on s'hauria de veure l'avanç en els estudis de didàctica de la literatura dels darrers anys. En general, les activitats són molt variades i es relacionen amb les explicacions. Escrites en segona persona del singular, es plantegen com a preguntes obertes que porten cap a la pràctica de la producció oral o escrita o cap a un aprofundiment en la comprensió del text i en l'ampliació de coneixements. S'aprofita la presència de la literatura a Internet, però en poca mesura. Potser l'incipient web associada al llibre proporcioni en un futur moltes més eines que permetin que l'estudiant practiqui i aprofundeixi en la matèria. De moment ja es percep una primera possible ampliació gràcies a textos o a exercicis complementaris. I esperem que a poc a poc es vagi convertint realment en una projecció del manual cap a una continuada actualització.

En general, hi trobem a faltar en moltes activitats uns objectius clars i també una més gran varietat d'interaccions, ja que tots els exercicis són individuals i no hi ha indicació de cap activitat en grup, quan una de les orientacions del Departament d'Educació per a aquesta matèria és clara: "Per això serà important afavorir el clima d'intercanvis i interaccions a l'aula". I també hi trobem a faltar més activitats que apel·lin a les emocions o a les interpretacions personals. N'hi ha, però no abunden gaire. Ja sabem que es tracta d'un manual d'història de la literatura, però no s'ha d'oblidar que hem de procurar no només que l'alumnat amplii els seus coneixements sinó que també senti interès per la matèria, és a dir, pels llibres. I si volem que la literatura arribi serà sobretot per aquest mitjà: una emoció viscuda davant d'un text que farà que s'encengui la guspira del gust per la lectura.

Pel que fa a les activitats més relacionades amb la llengua, creiem que és molt bona iniciativa demanar a l'alumnat que passi al català modern molts dels textos antics. D'aquesta manera, no únicament es millorarà la competència lingüística, sinó que també es demostrarà que s'ha entès perfectament el text. També són exercicis molt interessants tots aquells que proposen activitats de produir textos, com l'elaboració d'un resum o l'escriptura d'una descripció de la pròpia cara a la manera de Josep Pla. Però creiem que s'explota poc aquesta possibilitat, que hagués pogut millorar la llengua escrita de l'alumnat alhora que s'aprofundia en l'estil d'uns determinats autors. D'altra banda, no hi ha gairebé activitats orals i no s'aprofita el potencial de les exposicions orals a classe que en els darrers anys molt professorat ha desenvolupat a les classes de literatura, amb el suport de les tecnologies de la informació. De la mateixa manera, són poques les ocasions en què es fa llegir el text en veu alta i, si es fa, no es posa

prou èmfasi en la manera de fer-ho (entonació, articulació, pronunciació, pauses, etc.).

En el terreny de la comprensió, trobem molts exercicis de comparació que posen de costat tant textos catalans amb europeus com entre catalans de diferents èpoques. És el cas de la comparació entre Petrarca i Bernat Metge, Víctor Hugo i Prudenci Bertrana o Raimon Casellas i Edgar Allan Poe, entre molts d'altres. O bé, en el cas de les intertextualitats entre catalans, la comparació Guerau de Liost / Verdaguer o la que es fa entre Ausiàs March, Josep Palau i Fabre i Jacint Verdaguer. Aquests tipus d'exercicis refermen la idea, d'una banda, de situar la literatura catalana en el context europeu i, de l'altra, de fer visibles els lligams que hi ha entre la tradició clàssica i la contemporaneïtat. Potser en alguns casos l'exercici sigui força difícil (com el que es planteja en el primer capítol introductori, en què es demana de comparar la *Divina Comèdia*, *Ricard III* i el *Càndid*), però, generalment, aquest tipus d'activitats serveix per fer palès l'encadenament de baules que conformen la nostra literatura.

També són de gran interès exercicis que posen de manifest les relacions entre algunes obres literàries i peces musicals o plàstiques. Volem destacar especialment, a més, la cerca de relacions amb obres contemporànies, com podria ser el cas de *l'Espill* i *Sweeny Todd*. Aquestes activitats tenen el doble mèrit d'ampliar els coneixements de l'alumnat i de motivar-lo mitjançant coses que li són properes. En aquest mateix nivell se situarien exercicis que intenten relacionar els textos literaris proposats amb l'actualitat política o social. Són exercicis que impliquen l'alumnat i li demanen l'opinió, activitats allunyades del mecanicisme habitual en moltes propostes didàctiques i que mostren preocupació per un aprenentatge efectiu de l'alumnat.

Tot i els abundants elements positius que hi veiem en aquesta apartat didàctic, creiem que *Solc 9* s'ha quedat a mig camí i no ha desenvolupat totes les possibilitats que li fornien la didàctica de la literatura desplegada per molts professors en els darrers anys. Així, hi trobem activitats de cerca sense cap guiatge, amb redactats vagues en què l'alumnat es pot sentir molt desorientat. Especialment a la part més contemporània és on es concentren més exercicis d'aquest tipus, com per exemple "Busca versions musicades de Salvat-Papasseit i escolta-les" o "Busca dossiers didàctics sobre l'obra de Mercè Rodoreda a la pàgina web www.xtec.cat". Un cop trobats els dossiers, què ha de fer l'alumnat? Potser si haguessin de realitzar alguna de les activitats d'un dels dossiers, entendríem el perquè d'un exercici d'aquest tipus, però tal com estan plantejats, són activitats mecàniques que no creiem que portin gaire més enllà.

El mateix passa amb exercicis de “Fes un comentari de text”. En alguns casos, aquesta frase va acompanyada de preguntes o orientacions, però generalment no s’hi dona cap altra indicació. Se suposa que el professorat treballarà a classe la tècnica del comentari de text. Però potser en un llibre que ha prescindit de comentaris de text modèlics o de pautes per fer-ne un no és el lloc indicat per a aquest tipus d’exercicis. Probablement la precipitació en què de vegades s’han d’acabar els manuals ha comportat la seva inclusió però pensem que és una llàstima que en un llibre com aquest apareguin activitats de tan difícil resolució com la següent, inclosa al capítol de Mercè Rodoreda: “Analitza l’origen de les protagonistes de les novel·les de Mercè Rodoreda”. És possible que l’alumne s’hagi llegit totes les novel·les de l’escriptora? Si el que es pretén és fer una reflexió, per què no es proporcionen una sèrie de fragments de contes o novel·les de Rodoreda en què es pugui veure aquesta procedència?

Malgrat aquests aspectes puntuals, que segurament el caràcter obert del llibre millorarà gràcies a la pàgina web paral·lela, *Solc 9* ha excel·lit en els propòsits que ens presentava a la introducció: ens explica la història de la literatura catalana d’una manera àgil, sintètica i actual, ens proporciona una bona i variada tria d’autors i textos i ens ofereix unes activitats que ens permeten aprofundir en els textos i ampliar coneixements..

Glòria Bordons

Universitat de Barcelona

Juliol 2010